

SILIKONSKA SISA I ČITANJE U KREVETU

Najbolje mjesto za čitanje je zapravo krevet. I to na kraju dana, nakon što sve ostane iza nas, kao mala smrt, bez traga. Kako onda prija dodir deke, kako je ugodan snop svjetla noćne svjetiljke, dodajmo i možda upaljenu lučicu, mirisni štapić, tek toliko da se čitalac uvuče u atmosferu koja je potrebna, koliko i uspješan ulomak ili misao u knjizi, koji će nas uznemiriti, natjerati da počnemo razmišljati. Ili naprosto usnuti. Na primjer, vjerujemo postoji realna mogućnost da pisce nitko ne čita ili da ih, u skoro vrijeme nadolazećeg globalnog divljaštva, nitko više neće čitati. Da li će pisci jednoga dana postojati samo kao mrtva slova na prašnjavim policama ustajalih knjižnica? Strašna pomisao. Ali, čini se, ipak je bolje sada lebdjeti u zrako-praznom prostoru virtualnoga svijeta, doslovce ni na nebu ni na zemlji – bolje nešto nego ništa. A knjiga od korica i papira, morat će opstati negdje, kao u onoj znamenitoj priči Borge-sa o biblioteci Babilona kao preslici svemira (pod uvjetom da je svemir doista beskrajn). U Borgesovoj maštariji, podsjetimo se, u savršeno ustrojenoj svemirskoj knjižnici, bilijuni knjiga, milijuni osamljenih bibliotekara čekaju nekog svoga Godota (1948), neki svoj trenutak iluminacije, neki smisao izgubljen u beskraju uglavnom oneljuđenih, praznih labirinata i koridora napučenih knjigama. Neki čekaju godinama, knjige desetljećima, stoljećima. Čekaju da ih pronade sretna ruka čitateljeva. Čekaju da ih nekom matematičkom logikom neminovnog susreta konačno otkrije neki zalutali korisnik. Ako će doista do *deska* zakrčenog svakojakim knjigama, jednom dolutati kakav umorni bibliofil, čitatelj, možda čak i autor, svi poput hodočasnika ovoga kozmičkoga *Camino de Santiaga*, kao stvorenog za lualice kojima je put iz labirinta u labirint, iz koridora u koridor, iz jedne sveučilišne knjižnice u drugu – kao nekoj drugoj vrsti životinje nogometna lopta ili silikonska sisa. Doista, ima nečeg u toj Borgesovoj alegoriji. Tko zna iz kakvog efemernog razloga svojih ezoteričkih interesovanja, valja otpuhnuti debeli sloj prašine, valja zaviriti u sadržaj neke opskurne knjige za kojom tragamo godinama; zaviriti hrabro u neke odavno zaboravljene, danas neshvatljive, ponekad sasvim nerazumne događaje i zbivanja, u izumrle civilizacije, carstva, države, jezike, običaje; u zaboravljene, izmišljene, mitske govore za koje dežurni knjižničar, ako još nije zaspao, nikad nije čuo, a koje su mu koliko nepoznate toliko i nasmrtno dosadne. Ali ne i nama – evo, na primjer, Audenova knjiga *Pisma s Islanda*. Koliko smo samo na nju čekali, koliko je tražili – a sad nije važno što je, poput tolikih drugih, daleko ispod razine naših očekivanja. Jer tko se knjigom bavi cijelog života, on svakako zna da je – kao u zenu – putovanje važnije od cilja.

Šta još reći? Neka vam bude ugodno navečer u krevetu nakon što se stišaju bure životnih banalija. Jer ne mora se poći daleko. Najčešće do kuhinje po čašu vode; do kupatila, pomokriti se i natrag pod ugodu popluna i jorgana. Za one klaustrofobične, sretna okolnost – broj je knjiga kao broj zvijezda na nebu, kao i broj soba u čitaonici babilonskoj – beskonačan.

Postoji jedno pobratimstvo večernih čitača knjiga, čitača u krevetu. Samo su nama poznate čarolije kreveta i soba, abažuri večernih lampi ispod kojih smo proveli tolike noći.

Recimo oko ponoći, zažarenih obraza, glave pune misli, riječi, prizori, ispod tople, šarene lkea deke, u hodniku otkucava stari djedov sat na zidu: *tik tak tik tak*. Rekli bismo da pravi čitatelj, ponoćni lualica, će uvijek u pričuvi držati nekoliko knjiga, gotovo kao da je stvar u izboru fine atmosfere trenutka; u slučaju da je jedna knjiga preteška ili naporna, onda posežemo za drugom. Na primjer, večeras nam se ponovo čita Solženjicin, a ne antologija američke kratke priče. Ili, obratno, dan je previše turoban, ne čita nam se Solženjicin, nego posežemo za nečim što je nebulozno, barokno, a čita se kao pjesma – Henry James na primjer. Ali, Henry James je tako, tako dosadan nakon nekoliko stranica – i tako dalje. Uvijek se kroz čitatelja vrti koloplet najrazličitijih, često sasvim proturječnih, ideja i misli.

Za kraj dodat ćemo fusnotu – malo je tko, čini nam se, iz knjiga toliko uzimao, toliko se njima znao nasititi i nahraniti, toliko im se znao podavati, ali i iz njih uzimati poput vješta tãta, živjeći s njima kao da su bića od krvi i mesa, kao što su to od prošlih književnih velikana činili, ako je suditi po njihovim esejima, Henry Miller i Tin Ujević. A ni jedan ni drugi nikad nisu bili tipovi književnih dosadnjakovića, onih moljaca, pedanata i književnih termita kojima struka, posebno danas, obiluje. Nikad nije u usahlog profesora književnosti, u mrzovoljnog urednika u kakvoj važnoj izdavačkoj knjizi, one strasti, onog opijuma stila i bravure misli, kojima, tragom Ujevića i Millera, i sami još i dalje živimo svoju gotovo anakrono dječaku, gotovo naivnu zaljubljenost u pisanu riječ.

Ne, ne mora se biti mizantrop da bi voljeli knjige i ponekog autora koji u sebi nose iskru vitalnosti. Jer od knjiških samouka Millera i Ujevića, naučili smo se i sami jednoj vedrini čitateljskih naranči. Dakako, Millerova jedna sjajna knjiga zove se *The Books in My Life*. Knjige moga života. Knjige u mom životu. Recite mi kojih je vaših omiljenih sto knjiga – i reći ću vam tko ste!

BRIJAČNICA

Ima tako, na vrhu brijega, u provincijskom malome gradu, jedna arhetipska gotovo brijačnica. Na stolu tu se uvijek dalo naći novina, posebice sportskih, ponekad i neko zabavno štivo za djecu, poput stripova koji su izlazili u *Zovu* ili *Politikinom zabavniku*. Muškarcu tu među sobom otvoreno diskutiraju, obično o športu i politici, o ženama također, posebno oni u braku. A dječak nema još pravo glasa i šutke čeka na svoj red. Nitko ga ništa ne pita. Dječaci odgovaraju kratko, možda nekoliko detalja o načinu friziranja, pitanje o zdravlju oca, školi, to je sve. U međuvremenu, brijač se upušta u verbalne ekstemporacije: „Po meni, Sparta i Prusija su bili uzori dobrog odgoja. Da, da, batina je iz raja izašla.”

Dječak šuti, misli kako ga brijač pomalo podsjeća na dirigenta Karajana kojeg gledaju svake nove godine kako znamenito upravlja simfonijskim orkestrom u Beču.

Brijač Tone, ili Tonči, dobio je nadimak u čast dirigenta Herberta von Karajana. Netko se vješto i pametno domislio poredivši brijačke majstorije češljem i škarama, pomadama i četkicom, s artizmom slavnoga dirigenta. Zip-zip zap-zap bzzzz-brr brr bzzz... Doista, Tonči

je s velikom, gotovo neprimjetnom, vještinom baratao svojim alatkama. Dječak misli kako je dobro imati tako jedan zanat u svojim rukama. Tako barem govori njegov otac uvjeren da dječak provodi previše vremena sa svojim stripovima i nogometnom loptom, a premalo uz knjigu. A brijač, kad napokon dođe na njega red da sjedne u kožnu stolicu koja se okreće i koja ga uvijek podsjeća na zubara, pomno prateći što se događa vani na ulici, pred ulaskom u njegovu malu radnju u Ulici C. broj 11, samo kratko, ni ne gledajući jer u međuvremenu mete ostriženu kosu ili bradu prethodne mušterije, podigne glas:

– Po *švapski* – lakonski ga, kao svakih petnaest dana upita unaprijed znajući odgovor. Dječak, crven u licu od srama kojeg se ne može osloboditi, jedva čujno prozbori „da” i sjeda u udobni fotelj, prepuštajući se rukama strižitelja koji bi, a dječak je već puno čitao Dumaša i Hugota, u nekom drugom vremenu, mogao djelovati kao krvnik i giljotinista, koristeći svoje stručno znanje o strukturi lubanje i vrata u ljudskih žrtava.

– *Ça ne mange pas de pain?* Dajte im kolača! – Možda bi mu posprдно došapnula uboga Marija Antoinette – prije no što teška giljotinska oštrica brijača pade na njezin labudski delikatan, vrat kao one prekrasne glumice u filmu Sofije Coppole na istu temu... Nije baš daleko od istine, ovo gnusno djelo nekog pariškog revolucionarnog brijača iz mračnih vremena krvoločnih revolucija.

Možda je pak utjelovljeni veliki inkvizitor? Pita se dječak dok električno brijalo nemilice zuji oko ušiju. Zalud on traži utjehu kose, jer nažalost nije rokoko-plemić kasnog *seicenta* bačen u ovu provincijsku brijačnicu. Nije, osim u lektirama, plemeniti konjanik kojem glavu resi piramida bijele kose. I tako dok Tonči radi svoj posao, dječak je u svijetu napomađenih lica s umjetnim mladežima, u strahu od krvožednih Jakobinaca, koji naprosto više nisu mogli podnijeti napirlitane rokoko frizure. *Gay* frizure reklo bi se siromašnim modernim žargonom. U svakom slučaju čini se da svaka revolucija često zna okupiti grupe dojučerašnjih mesara, postolara, vozača teretnjaka i autobusa, piljara, naravno i vještih brijača.

Njegov otac, čovjek svakako pruske radne discipline, radio je po slovu svoga zakona – šišanje je dječaku bilo neizbježno. Svaka dva tjedna, snijeg ili kiša, čim bi mu kosa malo zarasla kako bi otac znao reći, već bi bilo vrijeme za sporu biciklijadu na vrh brijega u Ulici C. A onda barem tri četiri dana, u školi, s tom svojom tonzurom, dječak se skrivao od pogleda zločestih dječaka kojima su roditelji dopuštali da nose dugačku kosu. Ili barem modernu kosu kakvu su imali pjevači nekih grupa i grupica koje su se, prisjetimo se, zvala *Bay City Rollers* ili *Ziggy Stardust i pauci s Marsa*.

Nije se stoga valjalo uspoređivati sa slikama britanskih pop zvijezda. Primjerenije je bilo suosjećati s onim što mora proživljavati kasta nedodirljivih u Indiji. Jedino pruski glumac Erich Von Stroheim, Franjo od Asisija i jedan bosanski franjevac, polihistor i enciklopedist, su javno viđani noseći takve tonzure... Škarama oko lonca za juhu, mislio je dječak! I nakon godina u provincijskoj brijačnici, otac i sin su godinama vodili rat oko centimetara kose. Sad već mladića, mučio ga je kompleks kratke kose. Tek koncem srednje škole, s nailaskom nemušte, bučne punk glazbe – ali modom kratke, nazubljene kose – i on se konačno pobunio protiv švapskih frizura kod brijača koji je podsjećao na velikoga Von Karajana.

BURLESKA

Odrasli smo u ono čudno, rekli bismo pomalo romantično vrijeme ranih 1970-ih kad su i mjesta od šest ili deset tisuća stanovnika imala svoje kinematografe. Naše provincijsko kino je tako bilo tipično po mnogo čemu – u samom centru mjesta, preko puta autobusnog kolodvora koji se sastojao od male zgrade i dva perona ispred nje. Iza se nalazila jedna trafika pa dvorište u kojem je stanovao jedan Pero. Ali Perica je bio lik od krvi i mesa, prpošni dječak uvijek užarenih obrazu dok su u kinu boravili monstrumi poput *Frankensteina Juniora*. Ali i junaci, jer svake nedjelje, na podnevnoj matineji, tu smo se susretali s našim fiktivnim poznanicima koji su u izvorniku, nama tada koliko nevažnom toliko i dalekom poput čudnovate planete X, zvali *Laurel and Hardy* – na matinejama bili su naprosto Stan i Olio.

Poznavali smo, dakako *Stanija i Olija*, iz onih beskrajnih televizijskih nedjeljnih prijepodneva. Njihova vrsta *humora*, ako smo i znali što ta riječ znači (obično je „humor“ značio glupe, surove i uvredljive viceve o Bosancima ili Ciganima) pomalo nas je uvijek zbunjivala kao i ostali izvođači kratkih filmskih skečeva koje smo, ubrzo, i sami počeli zvati imenom burleske. Ne znajući naravno previše o talijanskom korijenu ove riječi koja nekako zvuči bucmasto i lijepo za uho. Riječi koja je izvedena iz talijanskoga originala *burlesco*, odnosno riječi *burla* s konotacijom urnebesne šale i izrugivanja. Naravno, apsurdne pomalo tužne dogodovštine nesprenjakovića, mršavka Stana i debeljka Olija, su nas klince često dovele do vriskanja i opće graje, međutim razmišljajući bolje, o toj entropiji pokretnih slika, danas shvaćamo da je naš *urnebesni* smijeh bio više vrsta imitacije. Vidjeli smo da se svi oko nas nekako naprežu i smiju se gotovo nasilno pa smo i mi podigli nogu. Zapravo postoji nešto ozbiljno i nimalo frivolno u čitavoj dramskoj podlozi burleske. Ona je zapravo nastala kao protuteža prvim javnim egzibicijama ženske čulnosti i ljepote. Prvo naravno u francuskom vodvilju, kasnije britanskom *variety showu*, a potom – na prijelazu prošloga stoljeća u Americi u obliku tzv. *music hall* burleska i šala, komičar na sceni je kontrapunkt sve izazovnijoj izložbi ženskog donjeg rublja, obično je riječ o podsuknji i čarapama dugih nogu koje su urnebesno i veselo poskakivale na pozornicama velegradova od pariškog znamenitog *Moulin Rougea* do burlesknh ćumeza San Francisca ili New Yorka. Cabaret kao oblik zabave, naravno također je dio ove burleskne tradicije; veliki komičari kakvi su bili Buster Keaton ili Charles Chaplin – kao Laurel i Hardy iako potonji nikad nisu dosegli svjetski komercijalni uspjeh Chaplina – su svi svoje karijere otpočeli u londonskim music hallovima, a ne Hollywoodu.

Nižu se sentimentalne sličice kinematografske entropije, ne značeći danas gotovo ništa, osim možda smiješka kad na recimo You Tubeu odgledamo njihove skečeve jer dugometražni filmovi su previše spori i naprosto dosadni današnjem gledatelju. Postoji tako čitava serija Laurel i Hardyevih kraćih komedija koje su *dubovane* na talijanskom jeziku, što naravno i danas ne umanjuje njihove apsurdne, donkijhotovske borbe protiv svijeta koji kao da su urotio protiv njih na svakome koraku, u svakoj rupi na pločniku, svakoj bačvi, svakoj automobilskoj gumi. Stan i Oliver su nesuvisao čin, svijet u kojeg više ne vjeruju niti mala djeca. A opet, usprkos svemu, unatoč toj apsurdnom nevještosti ili gotovo glupoj bez-

nadnosti, svijet bez Stana i Olivera nedostaje nam upravo koliko nam nedostaje ona nevinna, čista vjera u dolazak Djeda Mraza, u naše dimnjake, u njegove saonice s upregnutim jelenima i darovima koji eto samo što ne stignu ponovo negdje iz daleke, zaleđene Finske. Nadlijeće tako Djed Mraz nad našim provincijskom gradom dok se ponad sivih, bezličnih, beznadnih stambenih zgrada spušta prvi snijeg. I onda je sve toliko ljepše i čistije. I onda ne treba nas čuditi da smo skupa s najboljim prijateljem Mikijem, svake nedjelje, ponovo u staroj zgradi kina *Postumia*, nekako misleći da iza nekih zatvorenih vrata, na tavanu možda do kojeg vode ove slijepe stepenice, tu nekako stalno obitavaju mršavi Stan i debeli Oliver. Naravno, brzali smo u govoru, čak sve progutali složenicom *Stanolio*, kao da su junaci naših matineja bili neka vrsta celuloidnoga stanoliol papir koji je zauvijek ostao šušcati u mraku kino-dvorane. Mraku koga je probijao jedino zvuk filmskog projektora, i snop one fine, sipke kinematografske prašine koja je na našim očima zauvijek ostavila svoj srebreni talog.

Sjedišta toga provincijalnog kina bila su naravno tvrda i neudobna, no što je moglo umanjiti euforiju radosnih dječjih klicanja čim bi se, svake nedjelje, na ekranu ponovo pojavio ovaj komični par? Stan i Oli stizali su naime posvuda: sad bijahu u Oxfordu, sad u legiji stranaca, sad na Divljem Zapadu, sad među Papuancima, uvijek pokušavajući uzalud – prokljuviti kako nadvladati neku malu, apsurdno glupu prepreku, kako se osvetiti za nanesene uvrede, obično pljusk u rit; uglavnom arsenal je to bio manje-više sličnih trikova, ali tko je za to mario? Majstori burleske uvijek su, uostalom, kao orijentalni slikari ili pjesnici drevne Kine i Japana, stvarali unutar strogih ograničenih okvira unaprijed zadatog kanona.

Nakon nekoliko godina burleskних eskapada Laurela i Hardya, odjednom su nam međutim postale mnogo privlačnije zagonetne plesačice prekrasnih, dugih nogu u krasnim svilenim čarapama. Ono što pristojne viktorijanske dame nikad ne bi pokazale ni privatno, u spavaćoj sobi svojem mužu ili ljubavniku ove nove, razigrane dame *can-cana* i, uskoro, u Americi a gdje drugdje, *stripteasea* – nisu se libile izložiti stotinama pogleda nepoznatih muškaraca. Ali to je već tema za neke nove oglede o riječima.

DJEČAK I SNIJEG

Slušamo neku prapovijesnu kasetu Marka Brecelja (1951). Otkud je preživjela vihorni kaos devedesetih – nemamo pojma. Ali, eto, dolutala je s nama sve do prerije (zajedno s kasetom *Rođenjem* Drage Mlinarca). Slušamo, evo, pjesmu o snijegu i to upravo u trenutku kad pogledamo na sat: točno je podne u prerijskoj kućici, a Brecelj Marko pjeva *sneguje, sneži...* pogledamo u naš mali vrt, a vani sve se bijeli, čak se i mačak George počinje veseliti jer uvijek voli taj prvi snijeg na stražnjem pragu kućice u preriji. Ponovno počinje snježiti, a zima na Srednjem Zapadu, nije kao da živite u San Joseu, California ili barem Austinu, Texas; doista će se ona otegnuti, razvući do krajnjih granica izdržljivosti, ponekad čak do kraja travnja ili čak prvih dana svibnja...

Jednostavna pjesma koja ima svoju jednostavnu logiku: *David spi*. Dječak spava. Potom, kako bi se lanac ove čudnovate koincidencije, mogao nastaviti, zazvoni telefon. Jedna stara poznanica javlja se, želi znati što se s nama događa, samo ne smije pričati glasno jer njezin sin, koji se upravo zove David, spava. Spava mali David u dalekoj ravnoj niskoj zemlji, a za poznanicu koja je nažalost već desetak godina predani službenik jednog više nego grotesknog (poznatom pod ironičnom krilaticom „klokanski”) međunarodnog suda, puštamo kasetu, koja pomalo zateže, ali još se daje razabrati Brecljov zapjev: *Snegu je, sneži, David spi...*

One upravo čudnovate sretne koincidencije koje obuhvaća riječ *serendipija*, riječi predivne i jednako tako čarobne iako još nije našla svoje mjesto u rječniku našeg jezika, ali koja se brzinom munje od svojeg davnog perzijskog korijena provukla do engleskog, a sada već plamti čak i u nekim slavenskim jezicima poput ukrajinskog ili ruskoga.

Serendipija, dječak i snijeg.